

analys **NORDEN**

Politisk ekstremisme i Norden – en trussel mod de åbne nordiske samfund?

Vi er vant til at opleve politisk vold på afstand – som et udtryk for en omgangsform, der er fjern fra nordiske traditioner. Men de senere år er den politiske ekstremisme i stigende grad kommet til udtryk også i de nordiske lande – senest og værst ved tragedien i Norge i sommeren 2011.

Dette nummer af Analys Norden diskuterer denne udvikling og de konsekvenser, den kan have for de åbne nordiske samfund.

Nye trusler

Af Thomas Larsen

Något har förändrats i Finland

Av Markku Heikkilä

Den politiske oppløsningens tid

Av Egill Helgason

Er det naivt å være åpen?

Av Aslak Bonde

Svenska polisen visar osäkerhet

Av Eva Franchell

Webtidsskriftet Analys Norden udgives i forbindelse med Nordisk Råds Session 2011 i en trykt udgave.

Men du kan modtage Analys Norden gratis i din mailbox – se mere på analysnorden.org

Nye trusler

Yderligtgående islamister er fortsat den største terrortrussel mod Danmark. Men efter tragedien i Norge er der kommet øget fokus på politisk radikalisme – både til højre og venstre.

Af Thomas Larsen

Bladtegneren Knud Westergaard blev angrebet i sit hjem, mens han passede sit barnebarn. Overfaldsmanden slog hoveddøren op med en økse, men tegneren nåede at forskanse sig i et sikringsrum.

Terrorister har planlagt attentater mod Morgenavisen Jyllands-Posten og har haft planer om at nedskyde så mange ansatte som muligt, men hver gang har efterretningstjenesten optrævet aktionerne.

Den danske statsminister, som tidligere kunne færdes frit på gaden, mandsopdækkes i dag af specialtrænede politifolk, og regeringschefens hjem er overvåget døgnet rundt.

Kort sagt, selv om det ikke er hverdagskost at høre om terrorister, der

planlægger angreb, er det gået op for de fleste danskere, at deres land er blevet et terrormål. Deltagelse i krigene i Irak, Afghanistan og senest Libyen har sammen med tegningerne af profeten Muhammed i Morgenavisen Jyllands-Posten bragt Danmark i skudlinjen, når det gælder islamistisk terror.

De fleste reagerede med vantrø, da det blev klart, at attentatmanden var en lysblond nordmand ved navn Anders.

Kan det samme ske her?

Da de første sparsomme oplysninger om bombeeksplosionerne i Oslo duk-

kede op, var danske eksperters reaktion, at der måtte være tale om et attentat begået af islamistiske terrorgrupper.

De fleste reagerede med vantrø, da det blev klart, at attentatmanden var en lysblond nordmand ved navn Anders. De færreste kunne sætte sig ind i tan-

riske – fordi de havde tilladt indvandring – at han var parat til at bombe regeringsbygninger og nedskyde dusinvis af uskyldige unge. Men med et slag fik alle øjnene op for en højreekstremisme, som næres af dybt nationalistiske og islamkritiske holdninger.

I Danmark fik det medierne til at stille spørgsmålet: Kan det samme ske her? Og i samme åndedrag spurgte journalisterne, om myndighederne efter et årti med islamistisk terror havde under vurderet truslen fra højreekstremismen?

Øget fokus

Svarene er ikke entydige, men i Danmark vurderes truslen fortsat at være størst fra islamiske terrorbevægelser,

især på grund af Muhammed-sagen, og den trussel har ført til en betydelig oprustning af efterretningstjenesterne.

Når det gælder højreekstremismen, henviser mange til vurderingerne fra Europol, som advarer om, at det yderste højre bliver stadig mere aktiv og professionel, når det handler om at producere online-propaganda med fremmedfjendsk og antisemitisk indhold.

– Selv om den overordnede trussel fra højreekstremister synes at være aftagende, ligesom antallet af kriminalsager mod højreekstremister er lavt, viser deres professionalisme i både propaganda og organisering, at højreekstremistiske grupper har viljen til at

vokse og sprede deres ideologier og derfor stadig udgør en trussel i EU's medlemslande, Lød det sigende i en analyse fra Europol.

Af de samme grunde har efterretningstjenesten allerede i årevis overvåget det yderste højre, og der er ingen tvivl om, at attentatet i Norge vil skærpe tjenesternes opmærksomhed. Allerede i dagene efter attentatet i Norge fastslog PET's øverste chef, Jacob Scharf, at PET havde forstærket overvågningen af relevante miljøer for at forhindre aktiviteter, der kunne udvikle sig til trusler mod den nationale sikkerhed.

At der var noget at komme efter, afslørede danske medier hurtigt.

Først dukkede en sag op om en 43-årig højreradikal mand, som i sin bo-

lig opbevarede kemikalier, der kunne bruges til bombefremstilling. Aviser kunne afsløre, at russiske nynazister havde kontakt til højreekstremister i Danmarks Nationale Front, og at danske nationalister havde modtaget våbentræning hos højreradikale i Rusland.

Udviklingen er kendt af PET, som i sin seneste årsberetning har beskrevet, hvordan dele af det højreekstremistiske miljø arbejder på at etablere kontakt til voldelige ekstremistiske miljøer i udlandet.

Hvem har ansvaret?

Ud over at tragedien i Norge kastede lys over nye trusler, kom debatten især til at handle om, hvor vidt partier, der i

særlig grad har haft udlændingepolitik på dagsordenen, har været med til at skabe et klima, der opildner mænd som

Anders Breivik.

Her anklagede kritikere især politikere fra Dansk Folkeparti for at være kommet med hadefulde udfald mod udlændinge, og flere antydede, at DF indirekte havde et medansvar for at inspirere til politisk vold hos radikaliserede højrefanatikere.

Dansk Folkepartis leder Pia Kjærsgaard afviste kategorisk kritikken. Hun langede i stedet ud efter kritikerne for at lave en fejlanalyse. Hun advarede mod at lægge en dæmper på en debat, hvor der tales åbent om de negative konsekvenser af indvandringen, og

hun lagde massiv afstand til lederen af det norske Fremskrittsparti, Siv Jensen, som efter terrorangrebet efterlyste moderation i udlændingebatten.

der at ransage sig selv på trods af, at der kun er én eneste person – masse-morderen – man kan lægge skylden på, lød det fra Pia Kjærsgaard.

I en opsigtsvækkende sag blev fem unge mænd sigtet efter terrorparagraffer i forbindelse med gennemførte eller planlagte brandattentater mod alt fra pelsfirmaer til politiske institutioner og politiet.

– Danmark er et frit og åbent samfund, og det skal en masse-morder ikke få lov at ændre på. Det er netop, hvad der sker, når norske politikere begyn-

Med samme begrundelse vendte hun sig i øvrigt imod budskabet i en kronik af sognepræsten Sørine Gotfredsen, som opfordrede til, at man brugte den norske tragedie til at forstå faren ved det multikulturelle samfund.

– Det er jeg slet ikke enig i. Jeg tror ikke, at man skal give en masse-morder så meget, at man forsøger at sætte sig ind i, hvorfor han har gjort det her, sagde Kjærsgaard.

Venstrefløj under anklage

Siden det tragiske anslag mod Norge har debatten fået en ny og overraskende drejning i Danmark.

I en opsigtsvækkende sag blev fem unge mænd sigtet efter terrorparagraffer i forbindelse med gennemførte eller planlagte brandattentater mod alt fra pelsfirmaer til politiske institutioner og politiet. Sagen blotlagde en ny kompromisløs og voldelig venstreekstremisme.

I forbindelse med det danske folketingsvalg den 15. september, hvor venstrefløjspartiet Enhedslisten, fik et kanonresultat, kom der fornyet fokus på venstreradikalismen. Flere medier zoomede ind på Enhedslistens relationer til den ekstreme venstrefløj. Jyllands-Posten beskrev, at flere af partiets folketingsmedlemmer har støttet bevægelser, som står på EU's terrorliste. Andre aviser kunne fortælle, at en af de fem unge, der var sigtet efter terrorloven for planer om brandattentater, havde været medlem af partiets ungdomsorganisation, Socialistisk Ungdomsfront, frem til 2009.

Denne gang blev det Enhedslistens tur til at afvise. Den erfarne venstrefløjspolitiker Frank Aaen afviste alle beskyldninger om, at Enhedslisten har trådt til militante grupper.

– Alle vores folketingskandidater er imod terror og vold. Hvis vi har medlemmer, der går ind for vold eller kommer med udtalelser om, at de går ind for vold, så vil de blive ekskluderet, lød det fra Frank Aaen.

Samlet er der kommet øget fokus på radikalismen til højre og venstre. Men lytter man efter signalet fra efterretningstjenesten, er truslen mod Danmark fortsat størst fra udefra kommende islamistiske terrororganisationer.

FOTO KARIN BEATE NØSTERUD/NORDEN.ORG

Något har förändrats i Finland

FOTO JOHANNES JANSSON / NORDEN.ORG

Det senaste politiska mordet på ministernivå i Finland skedde år 1922. I dag är den organiserade extremhögern en helt marginell grupp i landet. Extremvänstern har man inte hört något från på länge. Man har inte sett några stora politiska demonstrationer för något eller emot något på ett bra tag. Inga misstankar om terrorism riktad mot Finland har framkommit. Under hösten har emellertid debattens vågor om politiska extremrörelser svallat höga i landet och en ny aggressivitet har uppstått i debattklimatet.

Av Markku Heikkilä

Det är inte länge sedan som ordet ”hatprat” var okänt i Finland. Nu är det ett känt begrepp för alla som bemödar sig om att läsa de anonyma diskussions- och kommentartrådarna på internet. Där får invandrare, personer som försvarar invandringen, finlandssvenskar, ryssar och andra minoriteter alla en släng av slevan – och allt oftare också de politiker som öppet stödjer Europeiska unionen, Finlands aktiva Europapolitik och hjälp till de euroländer som befinner sig i svårigheter.

Det är svårt att göra en uppskattning av hur omfattande denna hatretorik verkligen är. Det ser ut som att vissa ägnar hela dagarna åt att på löpande band uttrycka sitt missnöje på olika forum och trådar på internet. Aggressiviteten i diskussionstrådarna på nätet är ibland så påtaglig att man nästan kan ta på den.

Efter massakern i Norge har man även i Finland varit mer noggrann med att moderera diskussionsspaltarna, i synnerhet i medierna. På annat håll på internet finns det gott om platser som inte övervakas av någon.

Mot ett kompromisslöst klimat

I Finland finns det ingen allmänt känd höger- eller vänstergrupp som utan tvekan skulle kunna betecknas som en extremrörelse. Man har inte upplevt något politiskt motiverat våld, och skolmassakrerna i Finland har inte haft politiska motiv. Många personer med utländsk bakgrund har dock berättat om en ökande vardagsrasism. Bevakningen av statsministern har skärpts under den senaste tiden och säkerhetsvakterna är nu ännu synligare än tidigare. Poliserna har fått undersöka ett antal fall av dödshot mot politiker.

Statsminister Jyrki Katainen varnade i slutet av september för det förändrade klimatet i samhället: den traditionella andan av samförstånd har övergått i en svartvit inställning och kompromisslöshet. Denna brytning är lätt att uppfatta, men det är svårare att analysera orsakerna bakom.

I Finland höll man riksdagsval i april. Då berättade många kandidater om det förändrade, hårdnade klimatet under valrörelsen. De förändringens vindar som fanns i luften manifesterades också i praktiken i själva valet, då det sann-

finländska partiet uppnådde en för finländska förhållanden historisk valseger. Partiet fick knappt 20 procent av rösterna i valet och har sedan dess tävlat med Samlingspartiet om platsen som största parti i opinionsundersökningarna.

Det är omöjligt att prata om extrema politiska rörelser i Finland utan att ta med sannfinländarnas ställning i ekvationen.

Populism och invandrarmotstånd

Till sin kärna är partiet en populistisk rörelse vars grundläggande budskap går ut på att försvara de ”bortglömda” medborgarna och sätta sig emot Finlands EU-politik. Krisen i euroområdet har kommit som på beställning för sannfinländarna och de övriga partierna har tvingats ta hänsyn till situationen. Tonen i debatten har ändrats, regeringen har på ett offensivt sätt krävt garantier för ett stöd till Grekland och Finlands roll i EU har förändrats.

Finland har numera en regering bestående av sex partier, från Samlingspartiet till Vänsterförbundet. Den politiskt onaturliga kombinationen har sin

enda förklaring i att det inte återstod några andra alternativ efter sannfinländarnas uppgång och det samtidiga fallet för det före detta statsministerpartiet Centern.

Sannfinländarna kan betraktas som en högerpopulistisk rörelse. Att använda ordet ”extremhöger” är mer problematiskt, eftersom partiordföranden Timo Soini inte kan stoppas in i det facket. För hans del kan man prata om nationalism, som utkristalliserar sig i form av ett motstånd mot den EU-linje som Finland valt.

Sannfinländarna som konstellation är emellertid mer komplicerad än så. Bland partiets riksdagsgrupp på 39 personer finns det ett tiotal riksdagsledamöter som för en politisk linje som har motstånd mot Finlands invandringspolitik, mångkultur och politisk islam som kärna. Bland dessa mål återfinns även bland annat tanken om att Finland ska bli enspråkigt.

Galjonsfiguren i denna grupp är inte Soini, utan Helsingforsbon Jussi Halla-aho, vars skrivelser på nätet har fått folk att höja på ögonbrynen många gånger. Han har bland annat dragits inför dom-

stol för brott mot trosfriden och hets mot folkgrupp. Jussi Halla-aho valdes in i riksdagen med ett stort antal röster och blev ordförande för förvaltningsutskottet.

Inlägget om militärjuntan var för mycket

Halla-aho har en aktiv anhängarskara på internet. Ett mycket välorganiserat diskussionsforum finns kopplat till denna, som har invandringsmotstånd som central idé, men som även rör sig kring andra politiska områden. De traditionella nordiska värderingarna får inte mycket plats här. När man talar om extremhögern i Finland är det just denna grupp man menar.

Halla-aho är en person vars namn även återfinns bland de lånade texterna i Anders Behring Breiviks nätmanifest. Man har inte hittat någon koppling dem emellan. Efter händelserna i Norge grävde man emellertid fram ett blogginlägg från Halla-aho från år 2006, som skrivits med anledning av Sveriges dåvarande politik: ”Jag har svårt att komma på ett mer lägre stående kryp i universum än en nordisk socialdemokrat.”

I skrivande stund har Halla-aho stängts av från sannfinländarnas riksdagsgrupp under två veckor. Han rekommenderade i ett Facebook-inlägg Greklands militärjunta som en lösning på de problem som man inte skulle kunna lösa med demokratiska medel. Då stor uppståndelse genast uppstod till följd av detta tog Halla-aho bort sitt inlägg och förklarade det hela med att det handlade om humor, vilket som vanligt missuppfattades av media.

Humorn gick inte hem hos Timo Soini, som direkt meddelade att han skulle stänga av Halla-aho från riksdagsgruppen för en månad. ”Måttet var rågat”. Men när gruppen sammanträdde beslutade man att avstängningen endast skulle vara i två veckor. Det besparade Soini en omröstning och en mätning av de verkliga maktförhållandena i partiet.

Många andra politiker har krävt av Soini – som själv inte stämplas av någon som en representant för extrema åsikter – att han tydligare ska ta avstånd från extrema element och demokratiförakt i partiet. Å andra sidan har de övriga partierna ett uppenbart behov av att undergräva sannfinländarnas uppgång och skapa splittring inom rörelsen, vilket leder till en hårdare ton på bägge sidor.

I själva verket förändras läget nu så snabbt både inom Finlands politik och i hela Europa att de två veckor som passerar mellan skrivandet av denna artikel och dess publicering känns som en mycket lång tid. Den gamla stabiliteten är borta och har ersatts av tvåra kast. Det anmärkningsvärda under de här förhållandena är att medan Europa är på väg mot större instabilitet har det i Finland uppstått en stark populistisk EU-kritisk rörelse som innefattar en grupp som verkar ha en mycket kompromisslös inställning. Denna konstellation är helt ny i Finland och kommer med största sannolikhet att synas i det kommunala valet och presidentvalet som nu närmar sig.

Översättning: Elin Nauri

Det har vært mye politisk uro på Island etter finanskollapsen i oktober 2008. Etter at bankene gikk konkurs var det masseprotester i Reykjavik i dagevis. De nådde sitt høydepunkt i januar 2009 i den såkalte kasserolle-revolusjonen. Da ble det tent ild i sentrum, kastet steiner på Alltinget og politiet brukte tåregass mot den sinte folkemengden.

Den politiske oppløsningens tid

Av Egill Helgason

Etter disse hendelsene kollapset den brede koalisjonsregjeringen med Selvstendighetspartiet (Sjálfstæðisflokkurinn), det store høyrepartiet, og Den sosialdemokratiske alliansen (Samfylkingin). Protestene førte til at sosialdemokratene ikke så noen annen utvei enn å danne mindretallsregjering med sosialistene i partiet De venstre-grønne (Vinstri-Grænir). Venstrepartiene fikk så flertall på Alltinget ved valget som ble utlyst kort tid senere. Dette er historiske begivenheter – for første gang på Island førte masseprotester til regjeringsskifte.

Angrepet mot Alltinget

Opptøyene fikk ikke store konsekvenser for deltakerne. Det var definitivt grupper av ekstremister blant dem som aller helst ville sette alt over styr, men verken politi eller domstolene gikk hardt til verks mot aksjonistene. En gruppe med ni aksjonister ble imidlertid siktet for «angrep» mot Alltinget. De hadde klart å bane seg vei inn i bygningen og kom i håndgemeng med politiet og vaktene i huset. Siktelsen ble av mange møtt med sinne – som førte til protester – siden det er svært strenge straffer for angrep på Alltinget. Saken endte med at fem av de ni siktede ble frifunnet, kun fire fikk milde straffer for offentlig uro. Derfor kan man nesten si at systemet har akseptert at protestene 2008 og 2009 var berettiget. Samfunnet var opprørt – det var en ganske generell oppfatning at de som styrte landet hadde sviktet nasjonen.

Etter kollapsen ble det holdt store folkemøter mange steder, og statsråder og alltingsrepresentanter som var modige nok til å møte opp, ble buet ut. Tilliten til politikere stupte, og den har ikke blitt gjenvunnet. De tradisjonelle

partiene holder imidlertid ennå koken på Alltinget, der de driver med sin sedvanlige kjekling.

Vanskelig politisk debatt

Det er en generell oppfatning i samfunnet at det har vært et lavt nivå på debatten i Alltinget sett i forhold til den faren islendinger var i. Dette er kanskje ikke bare politikernes skyld, islendinger har lenge hatt problemer med å debattere politikk uten å gå direkte i skyttergravene og drive med personlig drittsslenging og ordkløveri. Midt i oppgjøret og gjenoppbyggingen etter kollapsen viser det seg at islendingene har vansker med å takle uoverensstemmelsene.

Det hadde kanskje ikke vært underlig om den store mistilliten til det politiske systemet førte til en bølge av radikalisme og ekstremisme. Resultatet har heller vært maktesløshet. Det islandske politiske system er svært standhaftig, interessegrupper har stor innflytelse og noe av systemet er umulig å forstå uten å analysere klikkdannelser og særinteresser. Det som vekker mest misnøye, er at folk flest sitter igjen som gjeldsofre mens mange av finansfolkene, som forårsaket nasjonens ulykke, slipper relativt lett fra det hele, og at de gjenreiste bankene igjen har begynt å levere glimrende resultater. Det er også en utbredt oppfatning at venstreregjeringen igjen har begynt det gamle systemet i stedet for å gjøre forandringer.

Ingen militær tradisjon

Island har ikke en historie med mye politisk ekstremisme. Klassekampen begynte sent på Island, men da ble faktisk kommunistene fort mektige. Ulikt det som skjedde i Skandinavia, var det flere kommunister enn sosialdemokrater

på Island. De fleste av dem var imidlertid menn som visste at en revolusjon ikke var nært forestående, og allerede i 1944 deltok de i regjering. Det fantes en bevegelse av nasjonalsosialister etter tysk forbilde før krigen – medlemmene marsjerte i Reykjaviks gater i uniformer, men den fikk aldri utbredt støtte. Islendingene har aldri hatt noen hær og har ingen militær tradisjon – uniformer blir ansett som bisarre og de færreste klarer å gå i takt. Nasjonal-sosialistene forsvant da Storbritannia okkuperte Island i 1940. Det er verdt å merke seg at under krigen var Island det

mens det var mangel på arbeidskraft. Islandske myndigheter har imidlertid alltid vært motvillige til å ta imot politiske flyktninger og asylsøkere. Island ble et flerkulturelt samfunn på kort tid.

Det ble noe diskusjon om strømmen av innvandrere i en periode, om at det nå hadde kommet en stor gruppe mennesker som ikke kunne integreres i islandsk kultur og som ville ødelegge arbeidsmarkedet for de innfødte. Debatten var imidlertid ikke i nærheten av å bli så spenningsfylt som enkelte andre steder i Norden. Et parti som kalte

Midt i oppgjøret og gjenoppbyggingen etter kollapsen viser det seg at islendingene har vansker med å takle uoverensstemmelsene.

eneste landet i Europa, utenom Sveits og Sverige, hvor demokratiet holdt stand.

Med andre ord er historien til ekstremistiske grupper på Island ganske begrenset, selv om det selvfølgelig var noen små venstreorienterte grupperinger rundt 1970. De fleste av dem fulgte linjen til lignende grupperinger i Norden. Det sier litt om samfunnet at en toppfigur i en av disse gruppene nå er sentralbanksjef.

Innvandring knapt et tema

Innvandring, som definitivt kan være en grobunn for høyreekstremisme, begynte ganske sent på Island. Innvandrerbefolkningen vokste raskt under finanskrisen som begynte rundt 2000. De fleste kom for å jobbe i oppgangstidene

seg Det liberale partiet (Frjálslyndi flokkurinn) prøvde å slå mynt på innvandrersaken under valgkampen i 2007. Det gikk heller dårlig. De andre partiene ville ikke slå følge, og nå har oppslutningen til partiet så godt som tørket ut. Etter kollapsen har innvandrersaken nesten ikke blitt nevnt – det er andre og større problemer som truer.

Nasjonalisme og mistro til markedet

Den islandske politikken er i oppløsning. Man kan si at det har vært en politisk bevegelse mot økt nasjonalisme og mistro til markedsøkonomien. Selv på høyresiden har man betenkeligheter med det frie markedet som slo så feil for islendingene. En av høyresidens fremste ideologer, Styrmir Gunnarsson, stilte nylig spørsmål ved om privat

virksomhet virkelig er mer gunstig enn offentlig virksomhet.

Finanskrisen, og ikke minst striden rundt Icesave-innskuddsregningene, forsterket nasjonalismen.

Mange islendinger syntes at ellers vennligsinnede nasjoner brukte overmakt mot dem, og ikke minst har president Ólafur Ragnar Grímsson anklaget nordiske og andre europeiske land for å ha vært fiendtlige mot Island etter kollapsen. Island er nå i medlemskapsforhandlinger med EU, men det er bare Den sosialdemokratiske alliansen som står samlet bak søknaden. De andre partiene er i forskjellig grad imot – og det meste peker mot at det ikke blir noe EU-medlemskap.

Det beste partiet – ikke lenger en vits

Som sagt har det ikke vært noen stor grobunn for politisk ekstremisme på Island. Det har heller vært den kjedsommelige kranglingen og dragkampen, fraksjonsdannelsen og overtrap fra interessegrupper som har vært til hinder for samfunnsutviklingen. Det virker som om det er vanskelig å få til fornuftige løsninger i saker, mye har blitt sagt om slett politisk kultur, og den har ikke blitt bedre.

Tullepartiet Det beste partiet (Besti flokkurinn) vant en brakseier ved kommunevalget i Reykjavik i fjor, og ordfører Jón Gnarr er fra det partiet. Det ser ut som om Det beste partiet nå vil dreie oppmerksomheten mot rikspolitikken. Vitsen er faktisk ikke morsom lenger, partiet strever med kutt og gjelds-tyngde kommunale bedrifter, men det er ikke uten grunn at de tradisjonelle partiene frykter at de vil tape stemmer.

Toleranse

Religiøs fanatisme har ikke vært fremtredende og rasehat i grunn ikke heller. Det taler kanskje i islendingenes favør at Island er en ganske tolerant nasjon – noen ganger til og med likeglade. Gay Pride-festivalen er et av årets høydepunkter når det gjelder islandsk familieunderholdning – da samles titusenvis av menn, kvinner og barn i Reykjavik sentrum. Da Jóhanna Sigurðardóttir overtok som statsminister, ble det ikke nevnt på Island at hun er homofil. Ingen brydde seg, og sånn er det fortsatt. Det måtte utenlandske medier til for å påpeke dette faktumet for islendingene.

Översättning: Margunn Rauset

Er det naivt å være åpen?

Da Jens Stoltenberg forpliktet oss alle til å møte terror med mer åpenhet og demokrati, la han i samme setning til at vi aldri skulle være naive.

I månedene som er gått etter 22. juli, er det blitt tydeligere hvor vanskelig det er å veie disse løftene mot hverandre.

Av Aslak Bonde

Det er også blitt overraskende vanskelig å vurdere om det norske samfunnet er blitt mer splittet eller om det er blitt mer samlet etter terrorhandlingene, og om det er blitt lagt grunnlag for mer eller mindre ekstremisme.

I de to første månedene etter masse-drapene på Utøya og bombeaksjonen mot regjeringskvartalet i Oslo, kom det inn 700 tips til Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) om andre ekstremister som kunne tenkes å sympatisere med

terroristen, eller kanskje gjøre tilsvarende ting selv. Om det tallet er høyt eller lavt, er det vanskelig å si noe sikkert om. Ikke bare fordi det alltid kommer inn ubegrunnede tips etter terror og sjokkerende kriminalitet, men også

fordi det er så vanskelig å vurdere hva som er ekstremisme, og om den er farlig eller ikke.

For å ta det siste først: Anders Behring Breivik, terroristen som mange i Norge vil la være å bruke navn på, var en av flere på nettet. Han er innvandringsmotstander, tror på Eurabia-teorien og ønsker seg tilbake til tempelriddernes tid, men det er likevel ikke mulig å skille terroristens nett-innlegg og meningsytringer fra en del andre som til og med har fått sine innlegg og kronikker på trykk i store aviser som Aftenposten. Det som skilte ham ut, var trangen til å bruke vold og evnene til å gjennomføre forsettet. Det er noe man ikke kan se spor av i det offentlige rom.

Politiets Sikkerhetstjeneste får følgende en vanskelig jobb når de i fremtiden skal forsøke å skille den farlige fra den ufarlige ekstremismen, og når de skal skille politisk akseptable ytringer fra de potensielt kriminelle ekstreme holdningene. Etter 22. juli har PST fått et løft i pengeoverføringene slik at beredskapen og overvåkingen av Internett kan intensiveres, men det har foreløpig ikke vært en reell diskusjon om PSTs virkemidler.

Politisk registrering?

I det siste tiåret før årtusenskiftet kom det nemlig en innskjerping av overvåkingspolitiets praksis. En kommisjon ledet av høyesterettsdommer Ketil Lund dokumenterte at mange mennesker under den kalde krigen var blitt overvåket utelukkende på grunn av sine politiske meninger. Det var antageligvis ulovlig under den kalde krigen, men det var først etter at Lund-kommisjonen kom med sin rapport, at de siste rester av politisk overvåking ble luket bort.

Nå er det mange som igjen stiller krav om politisk overvåking. De sier det ikke på den måten, men det anses som en selvfølge at PST ikke bare følger med på det som skrives på nettet, men at de også merker seg hvem som skriver hva,

debatt. I mye større grad har liberalistenes forsøk på å imøtegå de høyre-ekstreme ført til at nettstedet er blitt lagt ned eller passivisert.

Mindre åpenhet?

Det igjen har gitt grunnlag for en mer kjent, men ikke mindre viktig, diskusjon – nemlig den om politisk korrekthet og meningssensur. Er det en påstand som er blitt fremmet med økende styrke etter 22. juli, så er det denne: «Stoltenberg lofte mer åpenhet, men det er blitt mindre av det».

En del av denne kritikken knyttet seg til Regjeringens evaluering av hva som skjedde, og ikke skjedde, den 22. juli. Det er etter hvert kommet frem mye kritikk av politiets beredskap, og det virket en lang stund som om Regjeringen ikke ville svare på denne kritikken før neste sommer, når innstillingen fra en egen undersøkelseskommisjon ventes å være klar. Utover høsten er det på ulikt vis kommet noen vurderinger fra ansvarlige politikere om hva som ikke fungerte, og det er antageligvis mest riktig å se på kritikken av Regjeringens åpenhet som en del av den regulære partipolitiske debatten.

Annerledes er det med samfunnsdebatten der flere aktører sier at de formulerer seg på en annen måte nå enn før 22. juli. Antropologen Unni Wikan er blant dem som sier at hun nå kvier seg for å gå inn i debatter om ulike muslimske kulturer, fordi hun er redd for å bli mistenkeliggjort. I prinsippet er alle enige om at det skal være akkurat like lett å snakke om problemer med innvandring og integrering nå som før sommeren, men i praksis føler noen at det stilles så sterke krav til deres nyanseringsnivå at de heller trekker seg vekk fra den offentlige debattarenaen. Hvor mange som oppfatter det slik, er det ikke mulig å si noe om.

Om gruppen er stor eller liten, kan den i hvert fall søke støtte hos Fremskrittspartiets ledende politikere. I kampanjen

Politiets Sikkerhetstjeneste får følgelig en vanskelig jobb når de i fremtiden skal forsøke å skille den farlige fra den ufarlige ekstremismen, og når de skal skille politisk akseptable ytringer fra de potensielt kriminelle ekstreme holdningene.

og undersøker om det kan være nettverk eller aktivitet som gir grunn til å frykte kriminalitet. Dersom PST skal gjøre dette systematisk og over lang tid, kommer man vanskelig unna registrering. Demokratiløftet står åpenbart i en motsetning til forpliktelsen om ikke å være naiv.

Om det er en konflikt mellom åpenhet og ikke-naivitet, har det vært stor diskusjon om i de siste månedene. Også her er det nødvendig å gå mer enn ti år tilbake i tid. Da la den såkalte ytringsfrihetskommisjonen frem sin utredning der det var et hovedpremiss at troll sprekket når de kommer i solen. Altså: At grumsete og/eller ekstreme holdninger blir ufarliggjort når de blir eksponert i offentligheten. Som en følge av denne holdningen, er det gitt et ekstra sterkt ytringsfrihetsvern for alle som skriver eller snakker om politikk og samfunn.

Etter 22. juli er det kommet innsigelser mot denne holdningen. Flere akademikere og organisasjonen Antirasistisk Senter argumenterer med at offentligheten ikke fungerer slik som ytringsfrihetskommisjonen trodde. Erfaringen nå er at ekstreme og fremmedfiendtlige holdninger kan bli forsterket på Internett fordi det oppstår offentligheter av likesinnede. I en periode gikk det ut en slags parole til alle liberalere at de måtte melde seg på i de høyre-ekstreme debattforaene på nettet, men resultatet er i liten grad blitt mer åpen

frem mot lokalvalget i midten av september fikk også Fremskrittspartiet et sterkt søkelys mot sin innvandringspolitiske retorikk. Partiets leder, Siv Jensen, advarte for et år siden mot snikislamisering i Norge. Den tidligere parti-formannen, Carl I. Hagen, sa for noen år siden at «nesten alle terrorister (...) er muslimer». I valgkampen ble disse to gang på gang bedt om å beklage utsagnene fordi de var generaliserende og mistenkeliggjørende.

Venstreradikalt meningsmonopol?

Jensen og Hagen beklaget ingenting og partiet gikk tilbake fra nesten 18 til litt under 12 prosent. Om det er en sammenheng, vet vi ikke, men Fremskrittspartiets ledelse har i hvert fall konkludert med at den liberale presse er ute etter å ta dem, og at det er et konformitetspress i samfunnsdebatten.

Følelsen av at den brede offentlighet er styrt av venstreradikale liberalere har vært sterkt utbredt i de høyreekstreme miljøene på internett. Anders Behring Breivik skrev eksempelvis at han så på en samling for undersøkende journalister som et egnet terrormål. Oppfatningen om at det eksisterer et venstreradikalt meningsmonopol i aviser og kringkasting, kan åpenbart i seg selv inspirere til ekstremisme. Den fører i hvert fall til at vilkårene for fellesskapsdialog blir skrinne.

Svenska polisen visar osäkerhet

För att hänga med i den svenska debatten om terrorism och politisk extremism måste man förstå begreppet rondellhund. Det kan verka lättsinnigt i ett så här allvarligt sammanhang, men faktum är att säkerhetspolisens senaste tillslag hade sin utgångspunkt i just en sådan hund.

Av Eva Franchell

Rondellhunden är en form av gatukonst som dök här och var i Sverige under 2006. Anonyma personer placerade ut handgjorda hundar i trafikrondeller. En del av hundarna var stora konstverk, andra mer hemmaknäpade i olika fantasifulla material.

Muhammedbild av konstnär

På något år blev rondellhundarna en ganska harmlös men charmig folkrörelse.

I augusti 2007 publicerade Örebro-tidningen Nerikes Allehanda en teck-

ning av profeten Muhammed som rondellhund. Det var konstnären Lars Vilks som hade ritat teckningen och den illustrerade en krönika som handlade om yttrandefriheten. Lars Vilks Muhammedbild hade nämligen refuserats av flera konsthallar på grund av utställarnas rädsla för repressalier.

Men sedan bildpubliceringen i Nerikes Allehanda lever Lars Vilks under ständigt hot.

Han har själv pratat vitt och brett om hoten och ställt upp på bild med en yxa i handen.

– Jag använder den om det handlar om liv eller död, berättade han för den inbjudna svenska kvällspresen.

Lars Vilks är uppenbarligen förtjust i den uppmärksamhet han skapar och han skriver regelbundet om både konst och hot på sin blogg. På sensommaren i år bloggade han om att han eventuellt skulle åka till konstbiennalen vid Röda sten i Göteborg den tionde september.

Det gjorde han aldrig.

Men natten till den elfte september grep den svenska polisens insatsstyr-

ka fyra unga män som trodde att Lars Vilks skulle komma till Göteborg.

Åklagare och säkerhetspolis gjorde ett stort nummer av att de gripit fyra misstänkta terrorister. I dag är tre av dem häktade, misstänkta för förberedelse till mord.

Terroristmisstankarna är avskrivna och mordplanerna har krympt till en fickkniv som en av männen lär ska ha köpt strax innan biennalen.

Bomb i julhandeln

Det var inte första gången polisen tvingades skriva ner terrormisstankar till mer vanliga brott. För tredje gången på kort tid har personer gripits misstänkta för terrorbrott i just Göteborg. Vid samtliga tillfällen har terrormisstankarna visat sig vara överdrivna.

Kanske är polisen i Göteborg särskilt nitisk. Möjligtvis har den en benägenhet att skruva upp brottsgraden när de misstänkta är muslimer.

Sverige har egentligen bara upplevt en påtaglig terroristhandling med muslimska förtecken och den inträffade vid Drottninggatan i centrala Stockholm under den mest intensiva julhandeln.

Den 16 december förra året exploderade två bomber med några minuters mellanrum. I den sista explosionen dog gärningsmannen Taimour Abdulwahab. Han hade just vikit av från Drottninggatan och stod på en öde tvärgata när delar av hans bombväst utlöstes och därför skadades ingen annan.

Taimour Abdulwahab var född i Bagdad, men flyttade som liten till Tranås i svenska Småland och hade där en helt vanlig uppväxt. Efter skolan flyttade han

Peter Mangs är född i Växjö, en störning som hemma vid datorn rört sig i den högerextrema världen.

Innan han greps i november förra året skrämde han slag på hela staden. Malmö har en lång invandrartradition och många invånare har sina rötter i andra länder. När skotten föll blev därför en stor del av Malmös befolkning – alla med mörkt hår egentligen – uppmanade att hålla sig inomhus.

Enligt svensk lag är terrorism att ”injaga allvarlig fruktan hos en befolkning eller befolkningsgrupp”.

Men när Peter Mangs nu sitter häktad i väntan på rättegången någon gång nästa år är brottsrubriceringen inte terrorism. Många ställer sig frågan om svensk polis gör skillnad på hot mot infödda svenskar och hot mot invandrare, men givetvis förnekar säkerhetspolisen alla sådana antydningar.

Svensk säkerhetspolis har egentligen tre uttalade extrema grupper man bevakar, vit-makt-rörelsen med nazistiskt ursprung som förföljer människor med judiskt ursprung, de autonoma grupperna som ligger långt ut på vänsterskalan samt de extrema islamistiska grupperna. Det verkar som om Peter Mangs låg nära den förstnämnda medan Taimour Abdulwahab kan kopplas samman med den extrema islamismen.

Flytande hot

Skotten på Utöya skakade hela Sverige. Norge är ett land som ligger oss nära, många svenska socialdemokrater har tillbringat sina somrar på Utöya. Massakern skulle lika gärna kunnat inträffa i den svenska sommaridyllen. I

På nätet blir extremismen ett flytande hot, svårt att greppa och inte lika lätt att malla in enligt polisens hotgrupperingsnormer.

till Luton i England för att utbilda sig till naprapat och det var också där han ägnade allt mer tid åt religionen, han blev en fundamentalistisk muslim.

Strax innan han sprängde sig själv till döds hade han skickat ett intalat meddelande till säkerhetspolisen och nyhetsbyrån TT: ”Nu ska era barn, döttrar och systrar dö liksom våra bröder och systrar och barn döer”.

I meddelandet uppgavs skälen till bombdådet: de svenska trupperna i Afghanistan, Sveriges förtryck mot muslimer – samt Lars Vilks rondellhund.

Nu i slutet av september dök Lars Vilks upp på den stora bokmässan i Göteborg. Den här gången visade han upp sin skottsäkra väst.

– Slå här. Slå mig hårt i bröstet, säger han till journalisterna.

I Sverige har kriget mot terrorismen fått hjälp av en materialiserad, mobil, mänsklig konstinstallation.

Skillnad på folk och folk?

Samtidigt i en helt annan del av Sverige sitter Peter Mangs häktad, misstänkt för tre mord och ett stor antal mordförsök i Malmö. De beskjutna har nästan uteslutande varit invandrare som gjort helt vanliga saker som väntat på bussen, suttit i en bil eller bara rört sig ute på stan.

Sverige har den högsta ungdomsarbetslösheten i Norden och en av de allra högsta i hela Europa. I storstädernas förorter ökar trångboddheten och fattigdomen. Kanske är det också där man måste börja arbetet mot extremismen.

Den som bjuds in i gemenskapen har ju ingen anledning att hata.

Analys Norden

overblik over den politiske debat i de nordiske lande

Analys Norden er en webpublikation fra Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd, som giver et hurtigt overblik og en god indsigt i den politiske debat i Norden.

Udvalgte skribenter med et særligt kendskab til den politiske arena i deres hjemland analyserer og fortolker hver måned en aktuel problemstilling.

Det sker ud fra en national vinkel, på baggrund af emner, som berører alle de nordiske lande.

Analys Norden er et godt supplement til de daglige nyheder på norden.org og kommer set med nordiske øjne et spadestik dybere end dagspressen.

Indholdet i teksterne står for skribenternes egen regning, men redaktionen på Nordisk Ministerråd udvælger løbende temaer af interesse for den nordiske offentlighed.

Analys Norden:

- Giver dybtgående analyser af det politiske liv og samfundsdebatten i Norden.
- Er en webpublikation, let at sende videre og let at skrive ud.
- Skrives af udvalgte skribenter fra de fem nordiske lande.
- Udkommer på skandinavisk, islandsk og finsk

Se mere på analysnorden.org

FOTO KARIN BEATE NØSTERUD/NORDEN.ORG

Vil du abonnere på Analys Norden?

Det er gratis og du kan tilmelde dig via analysnorden.org

Du kan også kontakte Analys Nordens redaktør Michael Funch på mifu@norden.org